

УДК 625.1 (09)

**ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-ЗАЛІЗНИЧНИК, ІНЖЕНЕР, ПЕДАГОГ
І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ
(До 135-річчя від дня народження академіка В.М. Образцова)**

Довганюк С.С., канд. техн. наук, доцент
(Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту ім. Лазаряна, Львівська філія)

В статтє освещаетсѧ жизнь и деятельность академика В.М. Образцова

In this article is devoted life and activity of the academician V.M. Obraztchov

Володимир Миколайович Образцов (1874-1949) народився у м. Миколаєві. Тут він і закінчив гімназію із золотою медаллю, а в 1892 р. поступив до Петербурзького інституту інженерів шляхів сполучення. Через п'ять років став інженером-залізничником. Після закінчення Інституту В.М. Образцов брав участь у вишукуваннях та будівництві Московсько-Віндавської залізниці, служив інженером служби колії на Миколаївській, а відтак на Московсько-Курській залізниці. Вже тоді молодого інженера зацікавили проблеми проектування, переобладнання і будівництва станцій і вузлів – галузі найбільш відсталої на той час і такої, що не мала хочав-б якоїсь наукової бази. Подібний стан справ ускладнював експлуатаційну роботу [1].

У 1901 р. В.М. Образцов вирішив складне інженерне завдання – склав проект реконструкції станції Іваново (Московсько-Ярославсько-Архангельська залізниця), в якій вперше в Російській імперії розробив і узагальнив основні конструктивні принципи проектування і розміщення великих станцій. Проект викликав широкий інтерес і схвалення інженерної громадськості, Міністерства шляхів сполучення і був опублікований у відомчому журналі “Инженерное дело”, який видавався під редакцією майбутнього академіка Г.П. Передерія [2]. З того ча-

су В.М. Образцов став керувати проектуванням станцій і займався цим все своє життя, збагачуючи розробки новими прогресивними рішеннями. Так, у 1904 р. журнал “Инженерное дело” надрукував його другу цікаву статтю, присвячену розрахункам стрілочних переводів, стрілочних вулиць, ще через рік з'явилася нова публікація “До питання про проектування станцій”[3].

У 1905 р. В.М. Образцов уник арешту за участь в революційному русі, але був звільнений із служби на державних залізницях. Лише у 1913 р. його запросили на посаду консультанта низки проектів великих станцій.

Паралельно з інженерною діяльністю, починаючи з 1901 р. В.М. Образцов займався і викладанням у Московському вищому технічному училищі, Нижньогородському університеті, Варшавському політехнічному інституті, на Жіночих будівельних курсах (перетворених на Московський інститут цивільних інженерів). В тому ж році його запросили у Московське інженерне училище Міністерства шляхів сполучення, де він пропрацював майже 50 років. У 1917 р. за ініціативи В.М. Образцова відкрилося середньобудівельне училище в Москві, на базі якого пізніше організували інженерно-будівельний інститут. В ньому Володимир Миколайович займав посаду декана факультету промислового транспорту і

керував кафедрою “Спеціальні дороги”. Співробітничав В.М. Образцов і з іншими вузами країни. У 1923 р. його обирають професором Московського Інженерного училища. Викладач В.М. Образцов одним з перших запропонував організувати робітничі факультети (робфаки) при вузах, хоча багато професорів активно противилися цьому нововведенню. В.М. Образцов сам очолював робфак при Московському межовому інституті (пізніше інститут геодезії, аерофотозйомки і картографії).

У перші роки радянської влади В.М. Образцова запросили для проектування перебудови найбільшого в колишньому СРСР Московського залізничного вузла. Йому належить ідея і перший проект глибокого вводу залізниць у міську територію Москви; проект врахували у генеральному плані реконструкції столиці. У 1923-1933 рр. під керівництвом В.М. Образцова та з використанням досвіду реконструкції станцій Іваново і об'єднання Смоленського вузла станцій (1922), були складені і здійснені проекти переобладнання великих вузлів – Нижньгородського, Саратовського, Ленінградського, Запорізького, складних вузлів Кузнецького і Донецького вугільних басейнів.

Проектування реконструкції діючих і будівництва нових станцій Володимир Миколайович зв'язував з підвищенням ефективності експлуатаційної діяльності підприємств. На цій основі виникла нова галузь транспортної науки – промисловий транспорт. У 1925 р. наукова праця В.М. Образцова про проектування станцій і вузлів з прив'язкою їх діяльності з роботою промислового транспорту була опублікована в “Трудах XXI совещательного съезда представителей служб эксплуатации железных дорог СССР” і викликала великий інтерес в інженерних колах.

Важливим заходом, що збільшував пропускну і провізну здатність залізниць, стали проекти В.М. Образцова,

які передбачали, що кожний залізничний вузол керується залізницею [4]. До цього експлуатаційною роботою вузлів керували одночасно декілька залізниць, які прилягали до нього, що вносило дезорганізацію в рух поїздів. У проектах вченого багато тупикових станцій перетворилися на транзитні, закривалися малодіяльні і розвивалися перспективні станції. У вузлах передбачалися спеціалізовані пасажирські, сортувальні і вантажні станції, відкидалися перетинання маршрутів в одному напрямку. Ці та інші заходи, проведені в життя, різко підвищили ефективність станцій і вузлів. Всю цю складну роботу очолював професор В.М. Образцов – член спеціальної комісії з об'єднання вузлів при Головній інспекції Народного Комісаріату шляхів сполучення і член Комітету з реконструкції транспорту при Народному Комісаріаті шляхів сполучення (1919-1933).

З появою нової транспортної науки про станції і вузли в 1923 р. в Московському Інституті інженерів шляхів сполучення утворилася кафедра “Станції і вузли”, керівником якої до кінця свого життя був її засновник В.М. Образцов. На кафедрі в різний час працювали відомі вчені С.П. Бузанов, С.В. Земблін, В.Д. Нікітін, Ф.І. Шаульський, М.С. Ющенко, М.С. Сеньковський та інші спеціалісти.

У своїх працях В.М. Образцов встановив пряму залежність діяльності залізничного спорту від чіткої організації сортувальної роботи вузлів і станцій і скорочення при цьому простою вагонів. Він одним з перших довів переважаче значення обігу вантажних вагонів.

В роки індустріалізації СРСР були проведені реконструкція, технічне переобладнання і нове будівництво залізниць, збільшені їх пропускну і провізна здатність. В такий напружений для залізничного транспорту період В.М. Образцов та його співробітники керували широкомасштабними проектними роз-

робками технічного переозброєння залізниць, здійснювали його наукове забезпечення із врахуванням електрифікації ліній, обладнання їх автоблокуванням, облаштування механізованих сортувальних гірок, посилення потужності верхньої будови колії і колійного господарства. В цей період В.М. Образцов опублікував важливі наукові праці з найбільш гострих проблем [5]. Серед них «Типовая станция V-III классов с постепенным развитием», «Техника проектирования узлов», «Основные начала для проектирования железнодорожных станций», «Проектирование и расчет сортировочной горы», «Железнодорожные узлы» та ін.

Індустріалізація країни, прискорений розвиток її промислового потенціалу, сприяли росту великих міст з високою чисельністю населення, величезними площами забудови і відповідним транспортом [6]. Це призвело до необхідності ув'язки залізничних станцій з підземним і надземним транспортом міст, що в першу чергу стосувалося столичного вузла. Професор В.М. Образцов фактично першим почав займатися проблемою «місто-залізниця» ще в 30-х роках ХХ ст., присвятивши їй наукові праці з дослідження комплексного розвитку залізничного, автомобільного, повітряного, міського і промислового транспорту [7]. Такими є, наприклад, його праці «Железная дорога в городе», «Транспорт в планировке города», «Внеуличное пересечение в планировке городов», «Транспорт жилого квартала», «К вопросу о комплексной теории транспорта» та ін.

Знаменною подією став вихід у світ фундаментального підручника «Станции и узлы» (перший том – у 1935 р., другий – у 1939 р.), написаний В.М. Образцовим разом з однодумцями і послідовниками. Цей курс став основою в розвитку галузевої дисципліни. Пізніше підручник переклали на китайську мову і видали у Пекіні.

У 1935-1940 рр. В.М. Образцов очолив Всесоюзний науково-дослідний Інститут залізничного транспорту. На цьому посту він зробив багато, щоб перебудувати систему наукових досліджень на транспорті, створювати експериментальну базу Інституту [8]. Під керівництвом В.М. Образцова Інститут став передовим штабом вітчизняної транспортної науки, розробки Інституту багато в чому сприяли перетворенню колишнього СРСР у велику залізничну державу. У 1925 р. професору В.М. Образцову було присвоєно вчену ступінь доктора технічних наук і почесне звання заслуженого діяча науки і техніки РСФСР, раніше, в 1931 р. – заслуженого діяча науки і техніки Комі АРСР. У січні 1939 р. В.М. Образцов – талановитий інженер, великий вчений в галузі транспорту, популяризатор науки і техніки, чудовий лектор, педагог і громадський діяч – був обраний дійсним членом (академіком) АН СРСР. В Академії він очорлив секцію з наукової розробки проблем транспорту і керував нею до кінця свого життя. Основний напрямок діяльності секції – наукове обґрунтування комплексного розвитку усіх видів транспорту колишнього Радянського Союзу, яке знайшло своє відображення в публікаціях 1940 року: «Перспективные вопросы транспорта», «Об основных принципах построения транспортной сети СССР» і ін. Пізніше В.М. Образцов був членом Президії Академії наук СРСР, директором філіалу Академії в Комі АРСР [9].

Усвідомлюючи загрозу війни, що насувалася, академік В.М. Образцов опублікував у 1940 р. в журналі «Социалистический транспорт» статтю «Работа станций в военных условиях», рекомендації якої залізничники використали у перші ж дні війни. Друга світова війна значно змінила тематику наукових досліджень В.М. Образцова і секції, очолюваної ним. В жовтні 1941 р. Володимир Миколайович разом з іншими

провідними вченими Академії приїхав на Урал і відразу ж включився в активну роботу Оборонної комісії Академії Наук, керував складанням єдиного транспортного технічного процесу в регіоні з метою прискореного обігу вагонів, вирішував складні завдання збільшення пропускної здатності залізниць Уралу, давав рекомендації щодо відновлення транспорту в районах, звільнених від фашистів.

Після закінчення другої світової війни, академік В.М. Образцов очолював розробку плану комплексного розвитку транспорту Молотовської (сьогодні Пермської) області. Уряд схвалив пропозиції вченого і його колег. У перші післявоєнні роки Володимир Миколайович успішно витрішував аналогічні проблеми і в інших районах країни: Північ-Захід, Східний Сибір, Кузбас, Комі АРСР і ін.

Академік В.М. Образцов за півстоліття своєї інженерної, наукової і педагогічної діяльності опублікував понад 300 наукових праць, загальним об'ємом біля 400 друкованих аркушів (не рахуючи написаних у співавторстві)[10].

В.М. Образцов виховав цілу преледу послідовників. Під його керівництвом підготували і захистили дисертації 9 докторів і 20 кандидатів технічних наук. Заслуги академіка В.М. Образцова гідно оцінені – його було нагороджено 3 орденами Леніна, 2 орденами Трудового Червоного Прапора, орденами Вітчизняної війни I ступеню і Червоної зірки, багатьма медалями. Він мав персональне звання генерального директора руху 1-го рангу. Ще у 1942 р. Володимир Миколайович отримав Державну премію СРСР I-го ступеню. Усі премії М.В. Образцов вніс у фонд оборони країни.

Ім'я В.М. Образцова присвоєно Миколаївському залізничному техніку-

му, Ленінградському інституту інженерів залізничного транспорту (тепер Санкт-Петербурзькому університету шляхів сполучення). Бахметєвська вулиця у Москві, на якій багато років жив В.М. Образцов, названа його іменем, а на домі №12 встановлена меморіальна дошка з іменем вченого.

Помер академік Володимир Миколайович Образцов 28 листопада 1949 р. В Москві. Похований на Новодевічеському кладовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаульский Ф.И. Владимир Николаевич Образцов (1874-1949) // В.Н. Образцов. Избранные труды. – Москва: Изд-во АН СССР, 1955. – Т.1. – С.7-20.
2. Образцов В.Н. Переустройство станции Иваново // Инженерное дело. – 1902. – №3. – 59 с.
3. Образцов В.Н. К вопросу о проектировании станций // Инженерное дело. – 1905.
4. Образцов В.Н. Теоретические исследования по обороту вагонов // Известия Московского инженерного училища. – 1909. – Ч.2, вып.2. – С.21-64. – (Научный труд).
5. Образцов В.М. Массовый транспорт железнодорожный и водный // Записки Московского отделения Российского технического общества. – 1913. – Т.16. - №6. – С.153-171 и №7. – С.181-205.
6. Статистический сборник Министерства путей сообщения. – 1908. – Вып. 106. С.1-16.
7. Образцов В.Н. Принципы русской железнодорожной сети // Производительные силы России. – 1916. - №1. – С.32-35.
8. Довганюк С. В. Образцов про розподіл вузлів залізничної мережі та про сортувальну роботу // Історія української науки на межі тисячоліть. – 2007. – Вип.27. – С.34-41.
9. Владимир Николаевич Образцов: 1874-1949 // Люди русской науки. – Москва: Техника, 1965. – С.623-633.
10. Никитин В.Д., Шаульский Ф.И. Образцов В.Н. // Ученые и изобретатели железнодорожного транспорта. – Москва: Изд-во АН СССР, 1965. – С.64-73.